

Peter W. Sposato, *Forged in the Shadow of Mars: Chivalry and Violence in Late Medieval Florence*, Ithaca; London: Cornell University Press, 2022, 231 str.

Knjiga autora Petera W. Sposata izdana je 2022. godine od strane Cornell University Pressa. Peter Sposato docent je na Sveučilištu Indiane u Kokomu i trenutačno se bavi razdobljem razvijenog srednjeg vijeka u Toskani. Ovu je knjigu napisao u sklopu svojeg istraživanja postavljajući pitanje kako je viteška ideologija utjecala na životni stil i mentalitet viteške elite u Firenci. Kao stručnjak za viteštvo i njegovu društvenu ulogu na području Toskane, Peter Sposato htio je otkloniti nedoumice oko karaktera viteštva u ovoj talijanskoj komuni i određene krive percepcije o funkcioniranju i vremenskom trajanju viteštva kao društvenog faktora u komuni.

U uvodu knjige *Introduction: Chivalry and the Chivalric Elite in Late Medieval Florence* (1-27) autor nam govori o sadržaju knjige i predstavlja njezinu glavnu premisu prema kojoj je viteška ideologija igrala središnju ulogu u ohrabrivanju i štovanju nasilja među velikim dijelom firentinske elite. Osim toga autor navodi da je središnji argument knjige dvojak, pokazuje kako je viteštvo imalo velik utjecaj na dobar dio firentinske elite te kako je ono na taj način utjecalo na njihovo poimanje svijeta i na mentalitet. Peter Sposato također navodi da trenutačno postoje dvije znanstvene struje koje se bave viteštvom, jedna pod vodstvom njegova mentora Richarda Kaeupera i druga pod vodstvom Mauricea Keena. Kaeuperova struja naglašava da je viteška ideologija uzdizala nasilje, a kao posljedicu toga vidimo izraženo nasilje među protivnicima, usmjereno ujedno protiv nižih društvenih slojeva. S druge strane, Maurice Keen smatra da je viteštvo civilizacijska sila koja promiče „uljudenost i društvenu rafiniranost“, a nasilje ostavlja za bojišnicu i za one trenutke kada je to u interesu države. U uvodnim redcima demonstrira se kako je došlo do stvaranja firentinske viteške elite kao društvene skupine koja je preko svojih vojnih zasluga i sposobnosti izborila značajnu ulogu u društvu. Također, prikazuje i kako je došlo do pojave nove građanske elite, koja se često sukobljavala s do tada dominantnom viteškom elitom. Autor nam preslikava društvenu sliku Firence podijeljene na dva tabora: na *popolo grasso* koji se počeo nametati kao nova politička sila u gradskom društvu i nositelj građanske ideologije, i na tabor viteške elite kao predstavnika sloja starih elita koje svom silom pokušavaju zadržati prava za koja smatraju da im pripadaju, nalazeći se istovremeno na udaru nove građanske struje. Svakako treba navesti kako viteška elita ne predstavlja koherentni blok koji nastupa protiv građana, već mnoštvo viteških loza koje su odbijale pokoriti se novim pravilima i novoj vlasti.

U prvom poglavlju pod nazivom *Chivalry and Honor Violence* (28-69) autor nam predstavlja vezu nasilja i časti u viteškom mentalitetu. Nasilje među pojedinačnim članovima viteške elite i među čitavim viteškim lozama predstavljeno je kao dominantan aspekt viteške ideologije u Firenci i imalo je izrazito destruktivan karakter. Autor navodi kako su se nerijetko vodile prave bitke na ulicama grada, koje su u konačnici rezultirale velikom štetom i uništavanjem čitavih gradskih četvrti. Nadalje naglašava da je u ovome razdoblju čast ključna za svakog viteza jer funkcionira kao neki oblik društvene valute koja služi za dokazivanje svojeg društvenog statusa. Gubitak časti mogao je rezultirati gubitkom društvenog statusa i predstavljao je veliku sramotu za tog viteza i njegovu obitelj, stoga ne čudi što su vitezovi lako posezali za mačem, što se osobito odnosi na mlade pripadnike viteške elite (*donzelli*), koji su se tek trebali dokazati kao punopravni pripadnici te skupine. Povezanost nasilja i časti vidljiva je i u tome da je nasilje bilo najjednostavniji i najučinkovitiji oblik dobivanja časti ili skidanja sramote nanesene od strane nekog drugog viteza. Čast je bila izuzetno bitna viteškoj eliti te se smatralo da je bolje umrijeti, nego živjeti u sramoti. Iako je nasilje među svim društvenim slojevima u Firenci u ovom razdoblju

bilo uobičajeno i poznato pod imenom *vendetta*, autor pravi razliku između klasične *vendette* i viteškog nasilja. Prema njemu, viteško se nasilje svojim destruktivnim karakterom i pretjeranom reakcijom na učinjenu štetu ili uvredu nikako ne može uklopiti u koncept *vendette*, koja je prema društvenim normama morala biti proporcionalna nanesejoj šteti. Autor dodaje da su na vitešku percepciju nasilja snažno utjecala književna djela, tada popularna među viteškom elitom, a kao primjer navodi brojne romanse i *chanson de geste* koje valoriziraju pretjerano nasilje i neproporcionalnu osvetu kao odličan način za obranu svoje časti kroz brojne primjere klasičnih viteških junaka poput Tristana i Lancelota.

Drugo poglavlje, naslovljeno *Chivalry and Social Violence* (70-117), obrađuje problematiku viteškog nasilja uperenog protiv društveno inferiornih slojeva, odnosno onih koje vitezovi percipiraju kao takve. Treba naglasiti da u Firenci zapravo nije postojala zakonski regulirana podjela društva na plemiće i neplemiće, ali je ona vidljiva u društvu zbog velike političke moći kojom je viteška elita raspolagala. Autor navodi da je pojavom prve i druge građanske vlade u 13. stoljeću dio viteške elite svrstan u političku kategoriju *grandi*. Radi se o negativnoj političkoj kategorizaciji jer je tim pojedincima i viteškim lozama bilo ograničeno sudjelovanje u vlasti zbog problema koje je njihovo nasilje izazivalo u komuni. Nadalje se govori o tome kako je viteška elita smatrala nasilje protiv *popolana*, građana izvan kruga viteške elite, opravdanim i časnim, a nasiljem su se koristili kako bi potvrdili svoju superiornost u firentinskom društvu i pokazali da ne priznaju vlast firentinske građanske vlade koja je željela iskontrolirati nasilje. Autor u ovom poglavlju također dokazuje kako je postojala velika razlika između viteške i građanske ideologije, što se ogleda i u njihovim interesima. Vitezovi su više inzistirali na svojoj ulozi ratnika i na svojoj časti, dok su građani u ovom razdoblju velike ekonomske ekspanzije Firence bili zainteresiraniji za mir, osobito unutar same komune zbog zaštite svojih poslovnih interesa. Naravno, postoje i određena poklapanja u ovim kategorizacijama jer vitezovi nisu bili imuni na želju za bogatstvom, a neki građani su itekako žudili za prestižom viteških elita. Autor također obrađuje i stavove vitezova prema *popolanima*. Oni su smatrali da su *popolani* manje vrijedni jer nemaju časti i nisu ratnici što su glavni elementi viteške ideologije, a njihova se netrpeljivost prema *popolanima* često manifestirala u obliku nasilja. Vitezovi su se nastojali odvojiti od *popolana* i na način da povezuju određene osobine poput lojalnosti i uglađenosti uz svoje porijeklo, odnosno svoju krv. Ovo poglavlje također donosi prikaz kontinuiranih sukoba između narodnih vlada i vitezova te objašnjava kako sukobi najčešće izbijaju zbog „nepravednog“ postupanja vlade ili jednostavno zbog otpora gradskim institucijama.

U trećem poglavlju naslova Brunetto Latini's „*Il Tesoretto*“. *A Case Study in Chivalric Reform* (118-142) autor se bavi temom reformističkih tendencija u viteštvu. Kao glavni primjer nastojanja za promjenama predstavljen je Brunetto Latini koji je svojim djelom *Il Tesoretto* pokušao reformirati vitešku ideologiju i njene nositelje kako bi se mogli bolje integrirati u komunu. U svojem reformnom programu Latini priznaje vrijednost viteštva i njegovu uzvišenu društvenu ulogu, ali naglašavanjem mudrosti i strpljenja kao viteških osobina jednako bitnih kao i junaštvo, pokušava vitezovima usaditi ideju o tome da se nasilje treba koristiti mudro i u svrhu dobrobiti komune, a ne samo za osobne ciljeve. Latini pokušava stvoriti uvjete u kojima bi viteška elita mogla preuzeti svoju vodeću ulogu u društvu mirnim putem kao aktivni sudionici života u komuni, a ne nasiljem kao što su oni često pokušavali. Njegovo djelo bilo je poznato u krugovima viteške elite, ali s obzirom na velike probleme s viteškim nasiljem koji se i dalje javljaju nakon izdavanja ovoga djela, upitno je kakav je efekt ono imalo na vitešku elitu. Autor navodi da Latinijev *Il Tesoretto* nije jedino djelo reformističke prirode, ali ga je odabrao kao primjer zbog

evidentne povezanosti s ranijim reformističkim djelima u Francuskom Kraljevstvu i popularnosti unutar firentinskih viteških krugova. Povezanost Latinijeva s drugim reformističkim djelima, dobro ilustrira povezanost viteških elita diljem Europe u tome razdoblju.

Kroz četvrto poglavlje *Chivalric Identity and the Profession of Arms* (143-188) autor pokušava pobiti ustaljene narative o tome kako je razvojem gospodarstva u Firenci došlo do naglog pada značaja viteštva i o firentinskim vitezovima koji su bili vitezovi samo po tituli, a ne po stvarnom viteškom načinu života. Ujedno pobija i tvrdnje da se firentinska komuna nakon velike ekonomske ekspanzije najviše oslanjala na plaćenike za sve svoje vojne pohode upravo zbog percepcije manjka vojno sposobnih pojedinaca unutar redova svojih građana, demonstrirajući pritom kako su se pojedinci iz najznačajnijih viteških loza i dalje nastavili baviti primarno ratom, iako su se društvene okolnosti bitno promijenile i viteška je elita uvelike izgubila na svojoj privlačnosti. U svrhu svojeg argumenta, autor rekonstruira povijest vojne službe 18 viteških loza od kojih nisu sve potjecale iz „starih“ loza, nego je dio njih nastao od pojedinaca iz redova *popolo grasso*. Prikazujući stogodišnje razdoblje od bitke kod Montapertija 1260. godine do Firentinsko-pizanskog rata 1362. – 1364. ističe da su članovi većine tih loza sudjelovali u svakoj većoj bici, a neki od njih stvorili su i zavidne vojne karijere u službi komune. Čini se kao da su se i u ovom razdoblju pojedinci iz viteških loza primarno bavili ratom i vojnim poslovima, iako se isplativost vojne profesije značajno smanjila u odnosu na trgovinu i bankarstvo. Ovo nam pokazuje da viteški način života nije za njih bio rezultat isplativosti, već su su ga odabrali zbog toga što su ga smatrali bitnijim i ispravnijim od „građanskih“ djelatnosti.

U završnom dijelu knjige *Epilogue: The Chivalric Life of Buonaccorso Pitti (1354-1432)* (189-204) Sposato nam donosi informacije o tome kako je viteštvo postupno nestalo s političke scene u Firenci, ali nam pokazuje i kako se to dogodilo dosta kasnije od do sada smatranog, točnije da nije nestalo oko 1350. godine, nego se zadržalo otprilike još stotinjak godina. Kao primjer viteza iz kasnijeg razdoblja navodi Buonaccorsa di Neri Pittija, koji je bio bogati trgovac, ali je prihvatio viteški životni stil s određenim promjenama koje su mu omogućile da se uklopi u život komune. Autor navodi da je od pojave prvih narodnih vlada u 13. stoljeću snaga viteštva počela polako kopnjeti. Moć gradske vlade je rasla, a to je rezultiralo time da je pritisak na vitešku elitu rastao što je rezultiralo njezinim raspršivanjem. Neki su vitezovi bili društveno marginalizirani, neki su otišli u egzil kako bi mogli nastaviti prakticirati svoj specifični način života, dok su ga neki odbacili i postupno se reintegrirali u društvo komune. Time je polako došao i kraj značajnog uloga viteške ideologije u firentinskom društvu.

Forged in the Shadow of Mars: Chivalry and Violence in Late Medieval Florence kvalitetna je studija koja dobro obrađuje kompleksnu temu viteštva u srednjovjekovnoj Firenci. Ona je korisna za svakog povjesničara koji se bavi srednjim vijekom i viteštvom te se dobro nadovezuje na ranija djela s fokusom na fenomen viteštva na području čitave Europe. Sposatova upotreba književnih djela kao pomagala u analizi viteškog mentaliteta daje nam dobar primjer kako pristupiti istraživanjima sličnog karaktera. Ovo djelo važan je dodatak korpusu znanja o viteštvu i kao takvo dobro će poslužiti svakom povjesničaru koji je odlučio konzultirati.

Domagoj Maslač